

Notáhta / Notat

GEASA / TIL:

GEAS / FRA;

Kajsa Kemi Gjerpe
MIN CUJ / VÅR REF
24/6588-9

BEAIVI / DATO:

20.12.2024

Sametingets hørings svar om lov- og forskrifts endring for å kunne opprette individregistre over barn i barnehager og barn i grunnskoleopplæring

Sametinget viser til høring av lov- og forskrifts endringer for å kunne opprette individregistre over barn i barnehager og barn i grunnskoleopplæring.

Kunnskapsdepartementet ber særskilt om syn på hva som er nødvendig av endringer i registrering av data i de administrative systemene, særlig når det gjelder opplysning om minoritetsspråklighet.

I dette hørings svaret vil Sametinget legge vekt på data og statistikk knyttet til barnehager og grunnskoleopplæring.

Bakgrunn

I 2019 la Riksrevisjonen frem en undersøkelse om samiske elevers rett til opplæring i og på samisk (Dokument 3:5 (2019-2020)). Riksrevisjonen slår fast at det er et mål å styrke bruken av samiske språk, og dermed er opplæring i og på samisk viktig for å bevare de samiske språkene. Riksrevisjonens hovedfunn er at det er svakheter i tilbudet om opplæring i og på samisk. Det er mangel på læremidler, svakheter i organisering og gjennomføring av fjernundervisning, og det er en vedvarende utfordring med knapphet på samisk lærere. Tilbudet om samisk opplæring er ikke godt nok kjent utenfor samiske kjerneområder.

I rapporten «En menneskerettighetsbasert tilnærming til samisk statistikk i Norge» fra 2020, peker Norges Institusjon for menneskerettigheter (NIM) at statistiske data om urfolk er ansett som en viktig del av oppfyllelsen av staters menneskerettighetsforpliktelser. I dag samler ikke Norge inn statistisk data basert på etnisitet eller urfolksstatus. Begrunnelsen er ofte bekymringer knyttet til personvern og misbruk av data, spesielt knyttet til historisk misbruk av lignende datamateriale. NIM vektlegger at de tilgjengelige dataene om den samiske befolkningen i Norge ikke gir tilstrekkelig grunnlag for å forbedre politikk og tjenestelevering som har betydning for det samiske samfunnet. I sine anbefalinger til Sametinget, legger NIM blant annet vekt på å «vurdere mulige alternativer for å forbedre kvaliteten og representativitet til samisk statistikk».

Sametinget har siden 2020 arbeidet systematisk med å avdekke mulighetene for hvordan man innenfor de gjeldende personvernlovene kan registrere samiske brukere av forskjellige tjenester, både med mål

om å kunne utarbeide mer statistikk, men like viktig med mål om at det vil styrke brukernes rettsikkerhet. Blant annet arrangerte Sametinget et seminar der NIM og Datatilsynet redegjorde for hvilke muligheter som finnes. Et bilde som har blitt tydelig er at den norske forvaltningen i mange tilfeller har fortolket personvernforskrifter og lover for strengt, og at det er mulig å registrere samiske brukere.

Meld. St. 13 (2022-2023) Samisk språk, kultur og samfunnsliv viser et akutt behov for samisk språk- og kulturkompetanse innenfor barnehage- og opplæringssektor. Stortingsmelding slår fast at det er et mål å at flere skal velge et samisk barnehagetilbud, at flere skal ha samisk i hele grunnopplæringen og at flere ønsker å ta en samisk profesjonsutdanning eller en annen samisk høyere utdanning. Flere kvalifiserte lærere i barnehage og grunnopplæring vil ivare behovene for samisk kompetanse i andre sektorer, og vil gi positive ringvirkninger for hele samfunnet.

Statistikk om samiske barn i barnehager

I henhold til barnehageloven har kommuner i såkalte samiske distrikt ansvar for å barnehagetilbudet til samiske barn bygger på samisk språk og kultur. I øvrige kommuner skal forholdene legges til rette for at samiske barn kan sikre og utvikle sitt språk og sin kultur.

Barnehageloven fastsetter ikke en rett til et barnehagetilbud i og på samisk, på samme måte som opplæringsloven fastsetter en rett til opplæring i og på samisk.

Sametinget har oversikt over barnehager som søker tilskudd. Sametinget er derfor avhengig av at barnehagene selv rapporterer antall samiskspråklige barn når de søker om tilskudd. Det betyr at det vil finnes barnehager som av ulike årsaker ikke søker om tilskudd, og dermed heller ikke rapporterer inn antallet samiskspråklige barn. Sametinget erfarer at tallene Sametinget selv har, ikke alltid sammenfaller med statistikk og data som blant annet Kunnskapsdepartementet har. Det tyder på at det er ulike måter å samle data og statistikk om barn og barnehager, som igjen medfører usikkerhet om tallenes troverdighet.

Retten til samisk opplæring i grunnskolen

I Norge har alle elever i grunnskolealder, bosatt i språkutviklingskommuner eller språkrevitaliseringskommuner (såkalte samisk distrikt), rett til opplæring i og på samisk. Utenfor språkutviklingskommuner eller språkrevitaliseringskommuner har alle samiske elever rett til opplæring i samisk uansett hvor i landet. Dette betyr at det kommunen og fylkeskommunen har det overordnede ansvaret for at elevenes rettigheter til samisk opplæring blir oppfylt.

Det er noe statistikk tilgjengelig om opplæring i og på samisk gjennom grunnskolen i GSI.

Sametingets kommentarer

Sametinget mener det er et generelt behov for mer og bedre statistikk om samiske barn i barnehage og grunnskole. Sannhets- og forsoningskommisjonen har i sin rapport vist hvordan blant annet folketellingene har ført til en usynliggjøring av den samiske befolkningen. Det at samiske språk og flerspråklighet generelt synliggjøres i individregistre vil føre til synliggjøring av samiske barn og elever. Det vil gi et godt grunnlag for at kommuner, fylkeskommuner, barnehager og skoler kan jobbe systematisk og langsiktig med språkopplæring på de ulike nivåene.

Meld. St. 13 Samisk språk, kultur og samfunnsliv viser at antallet barn som får et samisk barnehagetilbud har vært stabilt de siste 15 årene. Samtidig erfarer Sametinget at ikke alle har mulighet til å benytte seg av et samisk barnehagetilbud i de kommunene der det er tilgjengelig, samt at tilgjengeligheten av samiskspråklig personale gjør at et samiskspråklig tilbud ikke alltid er gjennomførbart. Overgangen fra barnehage til grunnskolen er særlig sårbart. Riksrevisjonen peker på at informasjon om samiskopplæring, og da særlig utenfor samiske distrikt, er mangelfull. For å sikre et fremtidig rekrutteringsgrunnlag, viser Meld. St. 13 tydelig at de samiskspråklige tilbudene i barnehagene må fungere, i den forstand at barna må få en reell mulighet til å bli samiskspråklige, slik at de i overgangen til grunnskolen kan ha opplæring på samisk der det er aktuelt, eller få samisk språkopplæring på første- eller andrespråksnivå.

Samiske elever har rett på samiskopplæring. Sametinget er svært bekymret for hvordan disse rettighetene sikres og i varetas når det ikke finnes god nok statistikk og data som underbygger politiske beslutningsprosesser.

De siste årene har det vært en økning i elever som får opplæring i samisk, men mange elever faller fra samiskopplæringen underveis i grunnskoleløpet. I tillegg er det frafall av elever som ikke fortsetter med samisk språkopplæring i videregående opplæring. Sametinget har ikke mulighet til å følge opp dette frafallet på en tilfredsstillende måte, på grunn av manglende data.

Sametinget har kun tilgang til offentlig tilgjengelig statistikk om samisk språkopplæring i grunnskolen gjennom GSI. På grunn av lave elevtall er det ikke mulig å få innsyn i mer detaljert statistikk enn det som er offentlig tilgjengelig. For å svare på utfordringene som belyses over, er det behov for mer og bedre statistikk om samiske barn og elever.

Det er i dag ikke mulig for barnehagene å sikre samiske barns rett til et barnehagetilbud bygget på samisk språk og kultur, når barna ikke registreres på riktig måte i de aktuelle systemene. Riksrevisjonens rapport fra 2020 viser at dette også gjelder elevers rett til opplæring i samisk. For at kommunene, barnehagene og skolene skal kunne ivareta barnas rettigheter knyttet til utvikling og opplæring av språk, er de avhengige av data om hvilke barn og elever det gjelder. Særlig viktig er det å sikre at informasjonen følger barnet i overgangene, fra barnehagen til videregående opplæring. På den måten vil det i større grad være mulig for skolene å kunne planlegge for fremtidige behov for undervisning i og på samisk, der det er aktuelt.

I dagens systemer for data og statistikk i barnehager og skoler, så er ikke kategoriene tilpasset samiske og minoritetsspråklige forhold. Det gjør at det språklige mangfoldet og den språklige kompleksiteten i de samiske samfunnene usynliggjøres. Språk er identitet, og det å mestre flere språk er utelukkende en styrke for alle barn og elever. Dette gjelder flerspråklige barn og elever i Norge generelt.

Sametingets tilrådning

Sametinget støtter i all hovedsak opprettelsen av individregistre for barn i barnehager og barn i grunnskoleopplæring, med forutsetning at det gjøres grundige tiltak for å sikre personvern og datasikkerhet.

Sametinget mener at det er helt nødvendig å inkludere informasjon om samiske språk i registrene. Det kan være nødvendig å finne nye løsninger på hvordan informasjon om samiske språk blir tilgjengelig, men ikke like synlig som annen informasjon. Det må være mulig å registrere flere språk der det er aktuelt, inklusivt flere samiske språk.

Sametinget viser til Barneombudets hørings svar, og er enige i at det er en forutsetning at dataene som samles inn gjennom individregister skal reelt bidra til et bedre barnehage- og skoletilbud.

Det er særlig viktig at individregistrene ikke blir oppfattet som etnisk register.

For barnehageregisteret foreslår Sametinget følgende: registrere hjemmespråk (nordsamisk, lulesamisk og/eller sørsamisk. Eventuelt andre språk, uten begrensninger på antall språk)

For grunnskoleregisteret foreslår Sametinget følgende: registrere hjemmespråk (nordsamisk, lulesamisk og/eller sørsamisk. Eventuelt andre språk, uten begrensninger på antall språk) og undervisningsspråk, samt undervisningsnivå (første eller andrespråk).

Sametinget ser samtidig at det er behov for å undersøke nærmere hvordan språkene skal og bør registreres, slik at dataene i størst mulig grad kan danne et godt grunnlag for kunnskapsutvikling. Sametinget mener at det er viktig å involvere relevante aktører med erfaring fra barnehage- og opplæringssektor i utviklingen av registeret.